

પ્રૌઢ શિક્ષણ તાલીમ અને સંશોધન કેન્દ્ર
ગુજરાત વિદ્યાપીઠ

નવજાગરણ પ્રૌઢ મજૂર પાચનમાળા

નવજીવન પ્રકાશન મંદિર
અમદાવાદ.

પ્રાસ્તાવિક

ભારત સરકારે દેશનાં નિરક્ષર રહેલાં પ્રજાજનો લખી-વાંચી શકે તેમ જ જીવનવ્યવહારને ઉપયોગી ગણિત પણ શીખે, એટલું જ નહીં, પણ તેમની સામાજિક ચેતનાની જાગૃતિ કેળવી પોતાનો વ્યાવસાયિક વિકાસ કરી શકે એવા ઉમદા ધ્યેય સાથે દેશભરમાં પ્રૌઢશિક્ષણનો પંચવર્ષીય કાર્યક્રમ અમલમાં મૂક્યો. આ લોકજાગૃતિની ઝુંબેશને ગુજરાત વિદ્યાપીઠે ઉપાડી લીધી અને પ્રૌઢશિક્ષણ તાલીમ અને સંશોધનકેન્દ્ર દ્વારા પ્રૌઢોને શીખવા-શીખવવા માટેનું જરૂરિ સાહિત્ય ઝડપથી ઉપલબ્ધ બને એ માટેના પ્રયાસો આરંભ્યા.

નિરક્ષર પ્રૌઢો માટેનું સાહિત્ય અક્ષરજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરતાં બાળકોના સાહિત્ય કરતાં જુદા પ્રકારનું હોય એમ સૌ કોઈ સ્વીકારે છે. આમ પ્રૌઢો માટેનું સાહિત્ય તૈયાર કરવાનું કામ સરળ નથી. નવજાગરણ પ્રૌઢ વાચનમાળા પ્રૌઢોની જરૂરિયાતો અને સમસ્યાઓનો અભ્યાસ કર્યા પછી તૈયાર કરી એ જ રીતે મહિલાઓના પ્રશ્નો, સમસ્યાઓ અને જરૂરિયાતોનો અભ્યાસ કરી મહિલા નવજાગરણ વાચનમાળા તૈયાર કરવામાં આવી.

હવે શહેરોમાં વસતા વ્યવસાયી મજૂરો માટે પણ તેમના પ્રશ્નો, સમસ્યાઓ અને જરૂરિયાતોનો અભ્યાસ કરી નવજાગરણ મજૂર વાચનમાળા પણ તૈયાર કરવામાં આવી છે, જે પ્રૌઢ મજૂરોના વર્ગોમાં ઉપયોગી નીવડશે.

આ નવજાગરણ વાચનમાળાઓની રચનામાં નિરક્ષરતાનાબૂદ્ધિની સાથે સાથે સમાજનું નવનિર્માણ, ગ્રામવિકાસ, અસ્પૃશ્યતાનિવારણ, વ્યાવસાયિક વિકાસ, સફાઈ આરોગ્ય, વ્યસનમુક્તિ, શોષણમુક્તિ, પરિવારકલ્યાણ વગેરે ક્ષેત્રોને પણ કાળજીપૂર્વક સમાવી લેવાનો વાચનમાળાઓ તૈયાર કરનાર જૂથ ખૂબ જ સભાનતાપૂર્વક પ્રયાસ કર્યો છે. નવજાગરણ વાચનમાળાઓ તૈયાર કરનાર સર્વશ્રી પુરુષોત્તમભાઈ પટેલ, શ્રીમતી રમાબહેન દેસાઈ, શ્રી ઈલાબહેન નાયક, સોમાભાઈ પટેલની બનેલી સમિતિને જેટલાં અભિનંદન આપું તેટલાં ઓછાં. નિષ્ણાતોના અભિપ્રાયો મેળવવા બદલ તથા પ્રૌઢશિક્ષણ વર્ગમાં પાઠો આજમાવી જેવા માટે સૌને અભિનંદન આપું છું.

નવજાગરણ મજૂર વાચનમાળા તૈયાર કરવા માટેની કાર્યશિબિરમાં ભાગ લેનાર સૌને હું અભિનંદન આપું છું. નવજાગરણ વાચનમાળાઓને જેટલાં આવકાર મળ્યો છે તેટલો આ મજૂર વાચનમાળાને પણ મળશે જ, એવી શ્રદ્ધા છે.

ગુજરાતનાં નિરક્ષર મજૂર ભાઈબહેનોને શિક્ષિત કરવામાં આ પુસ્તક અત્યંત મહત્વનો ભાગ ભજવશે તેમાં શંકા નથી.

તા.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ,

અમદાવાદ - ૩૮૦-૦૧૪

અધ્યાભાઈ નાયક

કુલનાયક

નવજાગરણ પ્રૌઢ મજૂર વાચનમાળા

પ્રૌઢ શિક્ષણ તાલીમ અને સંશોધન કેન્દ્ર
ગુજરાત વિદ્યાપીઠ, અમદાવાદ.

મુદ્રક અને પ્રકાશક
જિતેન્દ્ર ડા. દેસાઈ
નવજીવન મુદ્રણાલય, અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૧૪

© નવજીવન ટ્રસ્ટ ૧૯૮૨

નવજીવન મંજૂર વાચનમાળા તૈયાર કરવામાં નીચેનાં
ભાઈબહેનોનો સહયોગ મળ્યો છે :

શ્રી પુરુષોત્તમભાઈ પટેલ	શ્રી મનહરભાઈ શુક્લ
શ્રી રમાબહેન મ. દેસાઈ	શ્રી કાંતલાલ રા. ત્રિવેદી
શ્રી ઇલાબહેન છ. નાયક	શ્રી ભાનુબહેન પરીખ
શ્રી કેશવલાલ બા. પટેલ	શ્રી મંદાબહેન શાહ
શ્રી સોમાભાઈ વી. પટેલ	શ્રી મણિભાઈ પટેલ

: ચિત્રકાર :

શ્રી જગેન્દ્ર શુક્લ

પહેલી આવૃત્તિ, પ્રત ૧૦,૦૦૦

કિંમત : બે રૂપિયા

નવગ્રામરણ મજૂર વાચનમાળા વિશે કંઈક

ભારત સરકારે દેશભરમાં પ્રૌઢશિક્ષણ કાર્યક્રમને અમલી બનાવ્યો. એટલે પ્રૌઢશિક્ષણ માટે વિવિધ પ્રકારની વાચનમાળાઓ અને અન્ય પ્રકારના સાહિત્યની જરૂરિયાત ઊભી થઈ. આવું સાહિત્ય પ્રૌઢશિક્ષણ ઉપલબ્ધ બને એ માટે ગુજરાત વિદ્યાપીઠના પ્રૌઢશિક્ષણ તાલીમ અને સંશોધનકેન્દ્રે વ્યવસ્થિત પ્રયાસો આરંભ્યા અને એમને માટે જરૂરી સાહિત્ય તૈયારી કર્યું. આરંભમાં 'નવગ્રામરણ પ્રૌઢ વાચનમાળા'ની રચના કરી. પ્રૌઢશિક્ષણ એ કેવળ નિરક્ષતા-નિવારણનો જ કાર્યક્રમ નથી, પણ આ કાર્યક્રમ તેમની સામાજિક જાગૃતિ અને તેમના વ્યાવસાયિક વિકાસને ગતિપ્રેરક બને એ પણ ઉદ્દેશ રહ્યો છે. નવગ્રામરણ વાચનમાળાની રચના આ સ્પષ્ટ ખ્યાલ રાખીને કરવામાં આવી અને ગુજરાતનાં લગભગ બધાં કેન્દ્રો તરફથી અસાધારણ આવકાર મળ્યો.

પરંતુ જુદા જુદા પ્રદેશોમાં વસતા અને અમુક એકસરખા વ્યવસાયો કરતા પ્રૌઢ માટે તેમનાં જીવન અને વ્યવસાયને સુસંગત એવી વાચનમાળા હોય તો તે તેમને વધારે ઉપયોગી બની શકે, એ ખ્યાલથી આ પ્રકારની વાચનમાળાઓ પણ પ્રૌઢશિક્ષણ તાલીમ અને સંશોધનકેન્દ્રે તૈયાર કરવા માંડી. આ દાષ્ટ્યે 'નવગ્રામરણ મહિલા વાચનમાળા' તૈયાર કરવામાં આવી અને એ પછી આપની સમક્ષ કામદાર પ્રૌઢ માટેની 'નવગ્રામરણ મજૂર વાચનમાળા' રજૂ કરતાં આનંદ થાય છે.

આ વાચનમાળામાં પ્રત્યેક પાઠનું વિષયવસ્તુ, તેમાં આવતાં મૂળાક્ષરો, સ્વર-સંજ્ઞાઓ અને શબ્દો નીચે મુજબના સ્પષ્ટ દર્શિર્બિંદુ સાથે યોજાયાં છે.

પાઠનું વસ્તુ :

આ વાચનમાળાના પાઠનું વસ્તુ પસંદ કરતી વખતે નીચેની બાબતો લક્ષમાં રાખી છે :

૧. કામદારોની જરૂરિયાતો
૨. તેમના વ્યવસાયો અને પ્રશ્નો
૩. તેમના હક્કો, સંગઠનો અને ફરજો
૪. તેમના નિવાસોની સ્વચ્છતા
૫. તેમની વ્યાવહારિક સમસ્યાઓ
૬. તેમના વહેમો અને માન્યતાઓ

૭. પરિવારકલ્યાણ

કારખાનામાં તેમ જ અન્યત્ર કામ કરતા મજૂરવર્ગમાં તેમના પ્રશ્નો અને તેનાં નિરાકરણ અંગે તેમજ તેમના હક્કો અને ફરજો અંગે જાગૃતિ જગાવવા એ ઉદ્દેશ લક્ષમાં રાખીને આ વાચનમાળાનું આયોજન થયું છે. આરંભના ત્રણ પાઠ કામ વિશે, એ પછીના એ પાઠ સફાઈ અને આરોગ્ય વિશે, તેમજ એ પછીના ત્રણ પાઠ ખચત અને નાણાંના યોગ્ય ઉપયોગ અંગે છે. આ ઉપરાંત આ વાચનમાળામાં કામદારોનું

કામકાજ

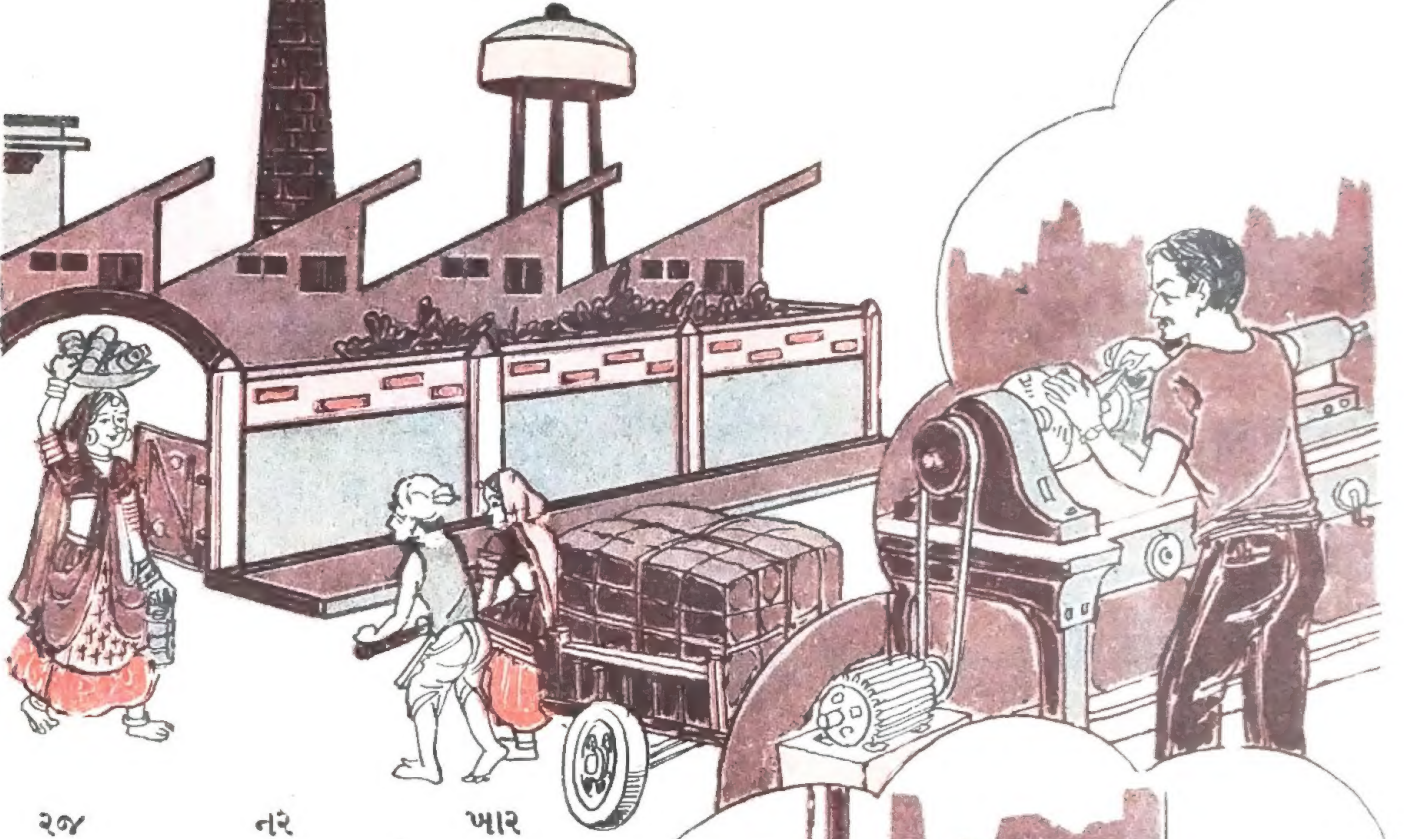
કમ કામ જામ
જમ જમા જાજમ
જકે કાજ મજા
કાકા મામા જામા

કામ કામ કામ
જમ જમ જમ
મજા મજા મજા

કારખાનામાં કામકાજ

રજ	નર	ખાર
જર	નખ	રાખ
કારજ	મનખ	નાખ

રાંક	કમાન
ખાજાં	મકાન
ખાનાં	રમજાન
નાનાં	રામરાજ

કારખાનામાં કામકાજ.

કારખાનાના કામમાં નજર રાખ.

કારખાનામાં રજા ન રાખ.

નકામાં કરજ ન કર.

મકેન કારજ ન કર.

કાના કાકા, રામરામ.

ર	ખ	ન	.
---	---	---	---

રોજ સારું કામ, સારા દામ

સમજ	દમન	સુખ	સાજું	દાર
સરકસ	દામ	સુકાન	માંદું	સોમ
સાર	દરાખ	દુકાન	સાદું	રોજ
માસ	સદા	મુકાદમ	ખારું	રાખો

રોજ રોજ કામ, રોજ રોજ દામ.

સારું કામ, સારા દામ.
સારો ખોરાક, સાદો ખોરાક.
સારો ખોરાક, સાદો ખોરાક.
સાદો ખોરાક, સદા સાજ.

અમારી ચાલી

અમર	અચલ	લાંચ	માલ
અસલ	ચાલ	સંચો	લારી
અમનચમન	ચાહર	ચોરસ	ખાલી
	ચાકરી	ખોલી	અમીર
	ચીસ		

અમારી ચાલી સારી.
 ચાલીમાં ચકલી અને નીક.
 ચાલમાં સારાં જાજરાં.
 અમારી ચાલીમાં ચોખો ચોક.
 અમારી ચાલી ચોખી.
 ચોખી ચાલીમાં સાજાંસારાં.
 સાજાંમાં સુખ, માંદામાં દુઃખ.

અ ચ લ િ

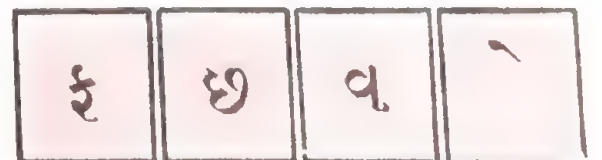
અમારો વાસ સાફ છે

જુઓ આ અમારો વાસ.
અમારા વાસમાં આવો.
વાસનાં મકાનો સાફ છે.
વાસનાં બજારો અને નીકો સાફ છે.
અમે દરરોજ વાસને સાફ રાખીએ છીએ.
અમારાં છોકરાં માંદાં કેવાં ને દવા કેવી?

અમારા વાસના લોકો કામદાર.
અમે કામદાર, ન દેવાદાર.
અમે સમજદાર, અમારે ન કદી કંકાસ.

ફરજ	છોકરો	દેવ	વફાદાર
ફકીર	છાજલી	દેવાદાર	ફારમેન
ફાજલ	છાલકું	વીમો	ફેરફાર
માફ	છાનુંમાનું	ખોદવું	વેચવું
		વોચમેન	છેકછાક

રમજાનની દુકાન

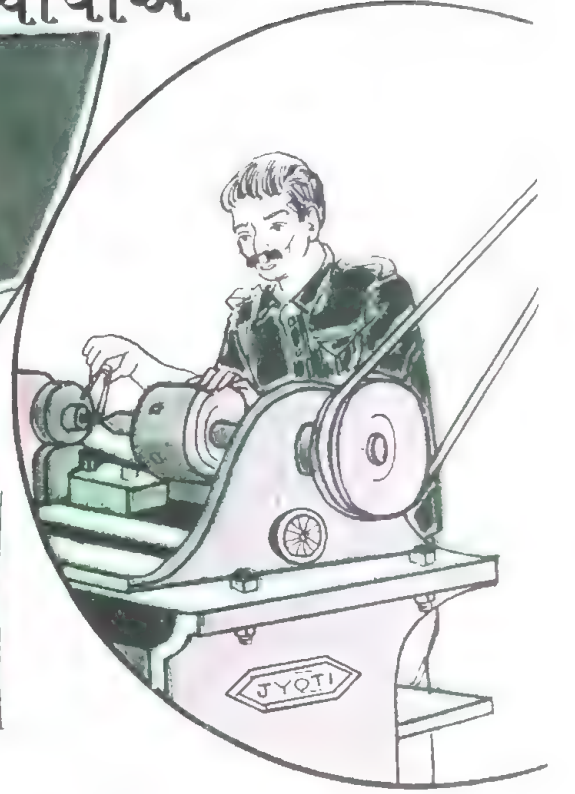
આ રમજાનની દુકાન છે.
દુકાનમાં કામની ચીજો છે.
એની દુકાન ચીજોનો ખજાનો.

રમજાન એની દુકાનમાં ચોખા અને જુવાર વેચે.
મસાલા અને ભર્યાં વેચે.
દરાખ, ખારેક, મેવો વેચે.
સાકર અને મોરસ વેચે.

લોકો સવારે અને સાંજે ચીજો ખરીદવા આવે છે.
લોકો રમજાનને સલામ કરે છે.
રમજાન લોકોને રામરામ કરે છે.
રમજાન માલ સરખો જોખે છે.
સારો દુકાનદાર, લોકોનો વફાદાર સેવક છે.

મહેનતની કમાણી બચાવીએ

બદી	હક	તારીખ	નાણું	તહેવાર
બદલી	હાજરી	તોફાન	જમણું	તાંતગો
જોખર	હેરફેર	આફત	સારણી	નાગોવાગો
બોખીન	હુકમનામું	વાતચીત	બજવાણી	
બોનસ		બચત		

અમારા જીવનમાં મહેનત બહુ છે.
મહેનત એ જ અમારી કમાણી છે.
અમારી કમાણી એ હકની કમાણી છે.
અમારી કમાણી એ સાચી કમાણી છે.
હકની કમાણીએ માણસ સુખી.
હરામની કમાણીએ માણસ દુઃખી.
અણહકનો માણસ અમને ન સહે.
હકની કમાણી કરતા રહીએ.
એકમાં બચતખાતું ખોલાવીએ.
ખાતામાં બચત જમા કરાવીએ.
સાજેમાંદે બચત કામ આવે.
આફતમાં બચત કામ આવે.

બ

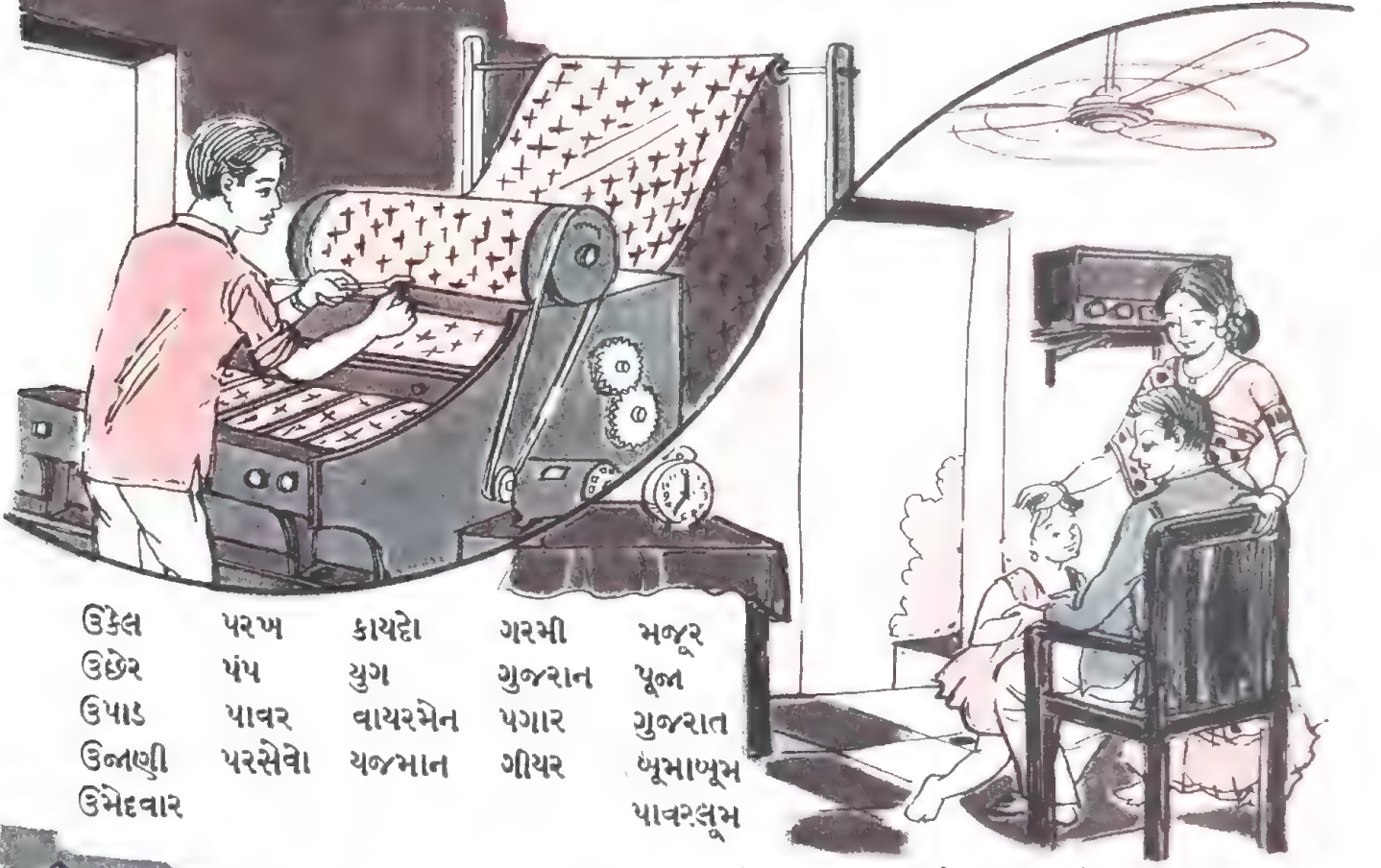
હ

ણ

ત

નાણાંનો જરૂરી ઉપયોગ

ઉકેલ	પરખ	કાયદો	ગરમી	મજૂર
ઉછેર	પંપ	યુગ	ગુજરાત	પૂજા
ઉપાડ	પાવર	વાયરમેન	પગાર	ગુજરાત
ઉત્તણી	પરસેવો	ચજમાન	ગીયર	ખૂમાખૂમ
ઉમેદવાર				પાવરલૂમ

ઉમેદ કારખાનામાં કામદાર છે. તે સમજુ અને સુખી છે. ઉમેદ સમયસર કામ પર જાય છે. તે પાવર-લૂમ ઉપર મન પરોવી કામ કરે છે. ઉમેદ પૂરતું કમાય છે. તે ઉપયોગી ચીજો ખરીદે છે. તે પોતાનું ગુજરાન સારી રીતે ચલાવે છે.

ઉમેદને પોતાનું મકાન પણ છે. તે કરકસર કરે છે, છતાં કંજૂસ ન કહેવાય. તે નકામો ખર્ચ કરવા કદી ન લલચાય. તે તમાકુ કે ગાંજ સામે કદી ન જુએ. તે કમાણીનાં નાણાં બચાવતો રહે છે.

બેંકમાં એનું બચતખાતું છે. બચાવેલાં નાણાં તે બેંકમાં જમા કરાવે છે. તે રકમ તેને અનાજ, કપડાં, દવા વગેરે ઉપયોગી ચીજો ખરીદવામાં ખપ લાગે છે. આવા સમજુ કામદારો સુખી જ હોય.

ઉ

પ

ય

ગ

૧

અમારું જીવન

વહેલી સવારે પંખી જાગે.
 પંખીના કલરવે આખો વાસ જાગે.
 મજૂર, મજૂરણ અને સહુ છોકરાં જાગે.
 વાસની જાહેર ચકલીઓમાં પાણી આવે.

રતન રખારણુ છાસ વેચવા જાય છે.
 સંતોઠ સોનારણુ બજારે ફૂલ ખરીદવા જાય છે.
 મનહર મોચી પોતાની દુકાન ખોલી સાફ કરે છે.
 લાલુ લારીમાં કેળાં અને સફરજન મૂકી ફેરી
 કરવા જાય છે.
 સહુ પોતપોતાના કામે લાગી જાય છે.

મોહન, માવજી, અહમદ, રજક સહુ કારખાને
જાય છે. કારખાનાની વિસલ વાગે છે. સહુ સમયસર
કારખાને પહોંચી જાય છે. મુકાદમ પાસે હાજરી
પુરાવી સહુ કામે લાગી જાય છે.

ખપોરે આખો વાસ સૂનો સૂનો.

વાસમાં ફક્ત નાનાં છોકરાં રમતાં દેખાય.

સાંજે સહુ પાછાં વાસમાં આવે છે.

ખાયપીચે છે-અને વાતો કરે છે.

રામનું નામ લે છે, ગાય છે અને પછી આરામ
કરે છે.

વાસ્તહેવારે સહુ મજા કરે છે. નોરતાંમાં ગરબા
ગાય છે. મહોરમમાં માતમ મનાવે છે.

સહુ ખૂબ કામ કરે છે અને સુખી જીવન જીવે છે.

ખરચ ઘટાડીશું

ઘર
ઘાટ
ઘરેણું
ઘાસલેટ
ટકાઉ
મેટલ
ટાંકી
મીટર
ધંટી

ડાયરી
નીડર
કોપડખાતું
વરધોડા
ડોફર

શણ
શરમ
શરાફ
શેડ
શાહુકાર

શકીના ઉદાસ છે. ગફૂર પણ ગમગીન છે. આજે એક શરાફ નાણાંની ઉધરાણી માટે આવનાર છે. તેને શું જવાબ આપવો એ સવાલ છે.

શકીના સમજવવા લાગી - “હું કહેતી હતી કે દીકરીના લગનમાં આટલો મોટો ખર્ચ ન કરાય. આટલાં મોંઘાંદાર કપડાં ન ખરીદાય. આવી જાકત ન હોવાય. આટલી મોટી દેજ ન અપાય. આવડું મોટું કરજ ન કરાય. પણ તમે માનો તો ને! હવે શરૂ કરો શું જવાબ આપશો?”

ગફૂરને શકીનાની વાત સાચી લાગી. તે કહે - “આપણે ખોટો ખર્ચ કરીને દેવામાં ફાળી ગયાં. આપણે ઘણી મોટી કસૂર કરી નાખી. પણ હવે આપણે નવો રાહ પકડીશું.”

“આપણે હવે કરકસર કરીશું. આપણે ખોટો ખર્ચ ઘટાડીશું. ખૂબ મહેનત કરીશું. જરૂર પડે મજૂર સહકારી બેંકની મદદ લેશું. લોન લઈને નવું કામ શરૂ કરીશું. કમાણી કરી ખચત કરીશું. વેપારીનું દેવું પણ પતાવીશું. નકામા ખર્ચા ઘટાડીશું. મોહનના ઘર જેવું સાડું ઘર પણ બનાવીશું! આપણા ઘરમાં સુખે રહીશું.”

ધ	ટ	ડ	શ
---	---	---	---

ઝાઝાં છેયે વધુ જંજળ

ધનજી	કળ	ઝાડ	છેયાં
ધગશ	બાળક	ઝાંપો	ચૈતર
ધીરજ	બળબળ	ઝંડો	પૈસા
બાંધણી	બળું	ઝૂંપડી	વૈતરું
ધુમાડો	ચળવળ	ઝોળી	ગવૈયો

ઝમકુ - ધનીબહેન, આમ આપો દલાડો હાંફળાંફાંફળાં કેમ ફરો છો? ઘડીક પગ વાળીને બેસો તો ખરાં.

ધનીબહેન - (રડતે અવાજે) શું કરું બહેન, મારી એકલી પર બધાં કામનો બોજ. કેટલું કરું? આપો હી મજૂરીએ જાઉં. ઘેર આવી ધરનું કામ કરું અને આ લાંબી લગાર રડારોળ કરી પજવે તે જુદું!

ઝમકુ - ધૂળાકાકા નથી? એ પણ બચારા આપો દાડો ઓછી મહેનત કરે છે?

ધનીબહેન - અરે બહેન, અમે બે જણ આખો દી વનરું કરીએ તોપણ આ સાત જણાંને પેટપૂરતું માંડ મળે છે. આ રાધા રોજ ચોપડી માગ માગ કરે છે, પણ લાવવી શી રીતે? મગન તો ખચારો ફાટેલાં કપડે જ વરગમાં જાય છે.

ઝમકુ - આવો, આવો કૈલાસબહેન, તમને તો અહીં આ ઘડીએ જણે રામે જ આવવાનું ન કીધું હોય!

કૈલાસબહેન - કેમ બહેન, એવી તે વળી શી વાત છે?

ઝમકુ - ખીજું શું હોય! આ મોંઘવારીમાં સાત જણને ખવડાવવું કેમ કરીને? પૈસા ખૂટે એટલે રોજની રામાયણ.

કૈલાસબહેન - હાં, હવે વાત સમજી. હું તો વાસનાં સહુને વગાડી વગાડીને કહું છું કે બહેન, ઝાઝાં છૈયે ઝાઝી વેદના, ઝાઝા જાવે ઝાઝો તાવો. માટે ધનીબહેન, હવે તમે સમજો એટલે દુખનું ઝાડ વધતું અટકે.

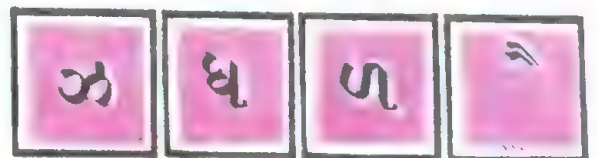
ધનીબહેન - બહેન, આ ખચારાં છોકરાંને દુખનું ઝાડ કેમ કહેવાય?

કૈલાસબહેન - એમાં બાળક સુખનો છાંયડો, પણ વધુ છોકરાં તો દુખનાં ઝાડ જ ને! આ કાળઝાળ મોંઘવારીમાં ઝાઝાં છોકરાં આપણને દુખી કરે અને પોતેય દુખ પામે. એમને ન મળે પૂરતું ખાવાનું, ન મળે સાફ પહેરવાનું કે ન મળે કેળવણી. આ જુઓને, આપણાં ઝમકુબહેનનું બે જ બાળકનું નાનું કુટુંબ. તે બધાં કેવાં આનંદમાં રહે છે! બેઉને તેઓ હાંશે હાંશે ઉછેરે છે પણ ખરાં. દાખલો લેવા ઝાઝે દૂર જવું પડે તેમ છે?

ધનીબહેન - બધું સમજાય તો છે કૈલાસબહેન, પણ કરવું શું?

કૈલાસબહેન - ધનીબહેન, દરેક આકૃતનો ઉપાય હોય છે. કાલે જ તમે મારા દવાખાને આવો અને નાના કુટુંબનો ઉપાય અપનાવો. પછી જુઓ, દુખના દાડા ગયા જ સમજો.

ઝમકુ - સહુ વખતસર સમજી જતાં હોય તો ઘેર ઘેર લીલાલહેર જ હોય ને!

ભણી ગણી સૌની સાથે થઈએ

ભણતર	થાક	ધબ્બ
લાલ	થાપણ	ધમાન
ભાથું	મથામણ	ધસુ
ખભો	થાંભલો	ધદિ

કોશલ
મૌન
કૌવત
કૌતુક

ગૌરીકાકી - શોભનાબહેન, છો કે ?

શોભનાબહેન - કોણ ? ગૌરીકાકી, આવો આવો.

ગૌરીકાકી - હું તો આ મારા ભરતને શાળાએ મૂકવા આવી'તી ખુન, તમે એને બરાબર ભણાવજો હોં.

શોભનાબહેન - બહેન, તમે પણ એને ઘર ભણાવતાં હો તો.....

ગૌરીકાકી - અરે બહેન, મને આવડતું હોત તો તમને શીદને કહેત !

શોભનાબહેન - તો તમેય ભણો તો.....

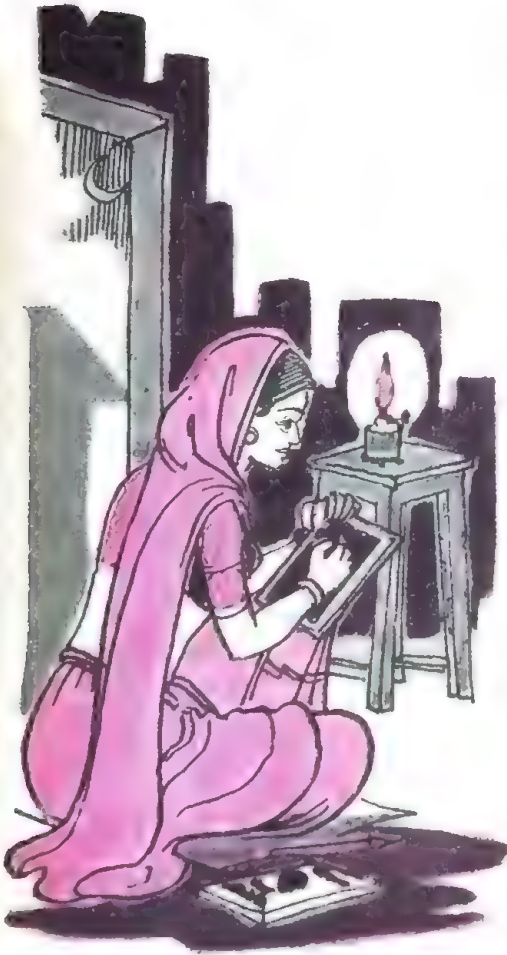
ગૌરીકાકી - અમારે આ ઉંમરે હવે ભણવાનું કેવું ? પાકે ઘડે કાંઈ કાના ચડે ? અમારે મજૂરીના કામમાં ભણવાની જરૂર પણ શી ? હવે તો ભણીશું આવતા ભવે.

શોભનાબહેન - પણ ગૌરીકાકી, તમારે નથી જવાનું શાળાએ કે નથી લાવવાનાં પાટીપેન. વળી તમારી મજૂરીનું કામ પણ ન અટકે. પછી શો વાંધો ?

ગૌરીકાકી - અમે આખો દાડો કામે જઈએ પછી ભણાય કઈ રીતે ?

શોભનાબહેન - તમે રાતે ગામગપાટા મોડા લગી મારો છો ને ? એમાં કોઈની કૂથલી થાય એના કરતાં તમે વાસમાં ભેગાં થઈને ભણો તો ?

ગૌરીકાકી - પણ શોભનાબહેન, વાસમાં અમને કોણ ભણાવે ?

શોભનાબહેન- તમે બધાં ભણવા રાજી હો તો હું તમને ભણાવીશ.

ગૌરીકાકી- શોભનાબહેન, હવે આ ઉંમરે ભણીને શું કામ?

શોભનાબહેન- ગૌરીકાકી, ભણવામાં તો ઘણા બધા લાભ. તમે તે દહાડે તમારા દીકરાની ટપાલ વંચાવવા કેટકેટલાંને વીનવી છેવટે મારી પાસે આવેલાં? તમે ભણેલાં હો તો તે ટપાલ તમે જ વાંચી શકો અને જવાબ પણ લખી શકો. રામાયણ પણ જાતે વાંચી શકો. અને શાકભાજીના પૈસાની ગણતરી પણ જાતે કરી શકો. ખસનો નંબર વાંચી શકો. પછી તે માટે કોઈને પૂછવું પડે ખરું? વળી તમારા ભરતને પણ લેશન કરાવી શકો. આપણી રાતની શાળામાં તો બાળકોને કેમ ઉછેરવાં તેની અને સુખી કુટુંબની વાત થશે. કારખાના ની અને દવાદારૂની વાતેય થવાની. આમ આપણે ભણી-ગણી સૌની સાથે થઈશું.

ગૌરીકાકી- હું બહેન! રાતની શાળામાં આવીએ તો અમને વાંચતાંલખતાં આવડે?

શોભનાબહેન- અરે કાકી! તમે આપણી રાતની શાળામાં આવો પછી જુઓ કે લખતાં-વાંચતાં તો તમને કેટલું જલદી આવડી જાય છે. તમને રામાયણ વાંચતાંય આવડશે અને કાગળ લખતાંય આવડી જશે.

ગૌરીકાકી- તો તો બહુ જ સારું. આજે ઘેર જઈને હું વાસની સૌ બહેનોને ભેગી કરીને આ વાત કરીશ અને આપણી રાતની શાળામાં લાવીશ. જય જય શોભનાબહેન.

શોભનાબહેન- જય જય. એ આવજો, ગૌરીકાકી!

સંગઠિત થઈએ, બળ મેળવી એ

આજે મજૂરદિન છે. મજૂરોનાં ટાળાં ચોકમાં ભેગાં થયાં છે. એટલામાં દયાળે મોટેથી વાત શરૂ કરી, “ભાઈઓ, તમે મજૂર-દિનની જીવણીનું તૂટ શા માટે લઈ બેઠા છો? નથી મજૂરોની નોકરી સલામત, નથી આપણી રોજ કે કામનો ભરોસો. માલિકો તો આપણને ગુલામ જ સમજે છે. એનું કાંઈ કરો ને.”

કમરુ કહે, “દયાળની વાત તો સાચી. આજ આઠ દિવસથી શેઠ મને મશીન પર બેસવા દેતા નથી. એ રોજ રોકડિયા મજૂરને રોકીને પોતાનું કામ કરાવી લે છે. આઠ દિવસથી હું બેકાર છું, પણ મારી વાત કોઈ સાંભળતું નથી. બોલો મનસુખભાઈ, તમે તો અમારા આગેવાન છો ને!”

મનસુખભાઈ કહે, “હું તો રોજ કહું છું, તમારા કારખાનામાં જેટલા મજૂરો છો તે બધા ભેગા થાઓ અને સંગઠન કરો. પછી જુઓ, કોની હિંમત છે કે તમને કારણ વિના ઘેર બેસાડે.”

જેસેફ કહે, “હવે એવું કાંઈક કરવું જ પડે. પગારના દિને કોઈ દહાડો મારા હાથમાં પૂરો પગાર આવતો જ નથી. ખાદ્યકામનું માપ કારકુન મન ફાવે એટલું આપ્યું ગણે અને પોતાનો લાગો લે. ઠેકેદારની જોડકમીનો તો પાર નહિ.”

મીઠી કહે, “આ કાલની જ વાત કરું. અમારા કારખાનાનો માલિક અમારી પાસે એક રૂપિયે છ ચણિયા સિવડાવે છે. પણ તેમાંય બેચાર નંગમાં ખામી છે એમ કહી એટલાં નંગ આછાં ગણી મહેનતાણુ આપે છે. હવે આનું શું કરવું?”

મનસુખભાઈ કહે, “તમે બધાં નિરાશ ન થાઓ. મારી વાત સાંભળો. સૌનું સારું થાય એવો ઉપાય બતાવું. પણ તે કરવાનો છે તમારે જ. તમે સૌ ભેગાં થાઓ, સંગઠન કરો અને બળ મેળવો.”

બધાં કહે, મજૂરમંડળ બનાવીએ. સંગઠન મારફત આપણે આપણા હકની માગણી કરી શકીશું. રોજરોટીની સલામતી મેળવી શકીશું. કાયદાની મદદ લઈ શકીશું.”

કમરુ કહે, “હું મનસુખભાઈ, સંગઠનથી આ બધું આપણને મળે?”

મનસુખભાઈ કહે, “કેમ ના મળે? કાપડની મિલોના કામદારોના સંગઠનનો દાખલો તમારી સામે જ છે ને! સંગઠનને કારણે જ એમના વસવાટની, ઘોડિયાઘરની, બાળકોના ભણતરની, ઘડપણમાં રાહતની, પૂરા વેતનની જોગવાઈઓ થઈ છે. ચાલીએ ચાલીએ જજરૂ, પેશાબખાનાં, નાવણિયાં અને વીજળીની સગવડો તો નરી આંખે દેખાય એવી છે.”

બધાં કહે, “મનસુખભાઈ કહે છે તે સાચું જ છે. સંગઠનમાં જ સુખ છે. આવો, આપણે સૌ સંગઠિત થઈએ અને બળ મેળવીએ.

વિના સંપ નથી જંપ.
વિના સહકાર નથી વિકાસ.

નવું પરોઢ ઊગરો

ગઢ	પરોઢ	ઊડવું	ઝિન
ઢગલો	ઢેખરું	ઝિનું	ઝાંધ
ઢાંગ	ઢીંગલી	ઝાંડાણુ	ઝિજળું
ટાઢ	ઢોલ	ઝપડવું	ઝિડઝૂડ

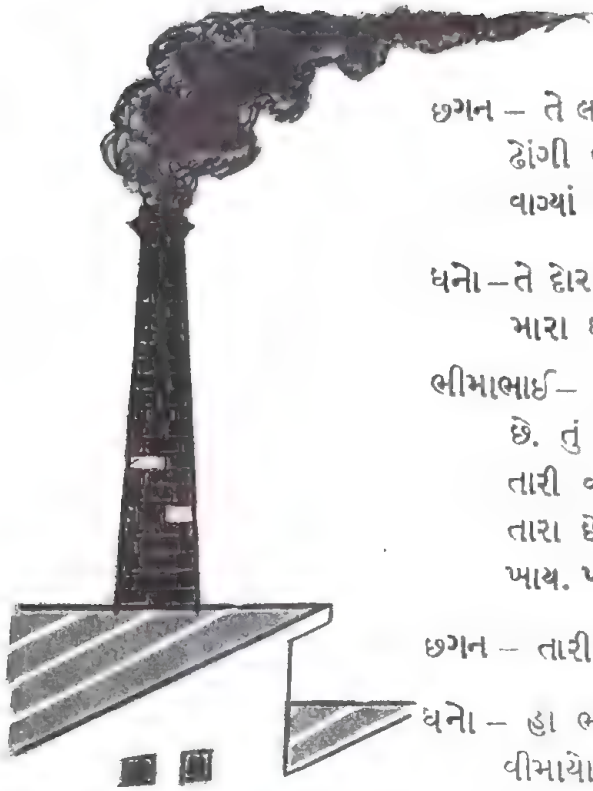
લીમાભાઈ- અરે ધના ! આ ગોટા અને ગાંઠિયા કેમ ? ઘેરથી ભાત નથી લાવતો ?

ધના - ના રે, ઘેરથી કોણ લાવે ? હું તો રોજ આવું જ ખાઉં છું અને મારા ઘેરથી પણ કામે જાય છે તેથી કોણ રસોઈની માથાકૂટ કરે ?

લીમાભાઈ- હં...હવે સમજાયું કે તું મારા કરતાં દસ વરસે નાને છતાં ડોસો કેમ થઈ ગયો તે.

ધના - લીમા, મને તો માણું કંઈ સમજતું નથી. જુઓ, હું મિલમાં જાઉં છું. મારે ઘેરથી ટોપલી તગાડું ઊંચકવાની મજૂરી કરે છે અને હમણાંથી તો નાનિયાને પણ ભણતો ઉઠાડી દાડીએ મોકલું છું, છતાં મારે લાલા તાણુ જ.

છગન - તે લાલા તાણ જ રહે ને! કારણ, તારા ઘરમાં તો પેલો ઢોંગી વશરામ ભૂલો પેંધો પડ્યો છે. રાત પડી નથી કે ડાકલાં વાગ્યાં નથી. એ તને ધૂતીને ઘર ઊજડ કરે છે.

ધનો - તે દોરાધાગા ન કરું અને ભૂલા અને ડાકલાં ન બેસાડું તો મારા ઘરમાંથી રોગદોગ જાય જ નહિ ને. . . .

ભીમાભાઈ - તે વશરામ ભૂલો શું કરવાનો? ખરું કારણ તો તું જ છે. તું મિલની ક્રેન્ટિન પર ઊભો ઊભો ભજિયાં ખાય અને તારી વહુ ચાની લારી પર ચા, પૂરી અને ભજિયાં ઝાપડે. તારા છોકરાં લારીએ લારીએ રખડે એ જેવું ભાળે એવું ખાય. પછી માંદાં ન પડે તો શું થાય!

છગન - તારી ચલમ અને ધનીની ખીડી તો ચાલુ જ.

ધનો - હા ભાઈ, તારી વાત સો ટકા સાચી. કારણ ગઈ કાલે વીમાયોજનાના દાકતરે જ મને કહ્યું કે હોજરીમાં ચાંદું છે, ચાખીડી બંધ કરવી પડશે અને દાકતરની દવા લેવી પડશે.

ભીમાભાઈ - હું તો તને રોજ કહેતો હતો કે તારું શરીર દોરાધાગાથી નહિં વળે દવાખાને જ. પણ હવે મોડે મોડે પણ તું સમજ્યો એ પણ સારું જ કર્યું હવે તું ભૂતભૂલામાંથી છૂટીને સારી દવા કરશે તો તારા જીવનનું નવું પરોઢ ઊગશે. તારાં બેરાં-છોકરાં સુખનો દાઢો ભાળશે.

જ્યાં નિ ક્રા હું યું

અરજી

ચાલી સુધારક મંડળ
નવો વાસ, રખિયાલ,
અમદાવાદ-૨૩
તા. ૨-૫-૮૧

માનનીય હેલ્થ ઓફિસર સાહેબ,
અમદાવાદ મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશન
અમદાવાદ.

વિષય:- વાસમાં ફેલાએલી ગંદકી દૂર કરી
દવા છાંટવા બાબત

મહેરબાન સાહેબ,

જયભારત સાથે જણાવવાનું કે અમારા વાસમાં પાણીના
જાહેર નળની ચકલીઓ તૂટી ગઈ છે અને જાહેર જાજરુ
તથા પેશાબખાનાની ગટર ઉભરાઈ છે.

જો સમયસર ચકલીનું સમારકામ અને ગટરની
સફાઈ નહિ થાય તો વાસમાં રોગચાળો ફાટી નિકળશે.

આથી સમારકામ અને સફાઈ વેળાસર કરાવવા
તથા જંતુનાશક દવા છાંટાવવા આપને વિનંતી છે.

એજ લિ. આપના

(૧) મોહન સુખા પરમાર

(૨) સુરેન્દ્ર સો. વ્યાસ

(૩) વિમળાબેન મો. પરીખ

(ચાલી સુધારક મંડળના આગેવાનો)

અદના આદમીનું ગીત

અદના તે આદમી છઈએ,
હો ભાઈ, અમે અદના તે આદમી છઈએ.
ઝાઝૂ તો મૂગા રહીએ
હો ભાઈ, અમે અદના તે આદમી છઈએ.

મોટા તે આદમીની વાતું બહુ સાંભળી રે,
જુગના જુગ એમાં વીત્યા;
થાયે રે આજ એવું, નાની શી વાત છે જે,
હૈયે અમારે, કહી દઈએ. હો ભાઈ

વસ્તરના વણનારા, ખેતરના ખેડનારા,
ખાણના ખોદનારા છઈએ;
હોડીના હાંકનારા, મારગના ખાંધનારા,
ગીતોના ગાનારા થઈએ,

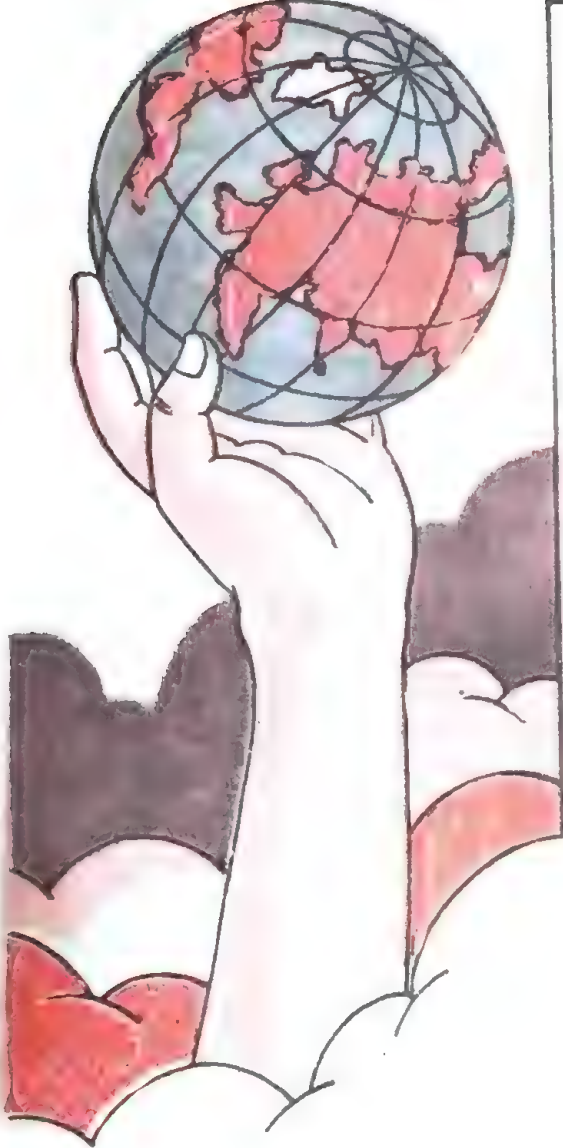
—હેજી અમે રંગોની રચનાય કરી દઈએ. હો ભાઈ
છઈ રચનારા અમે છઈએ ઘડનારા,
તે સંહારની વાતું નહીં સહીએ;
ધરતીના જાયાનાં કાયા ને હૈયાને
મોંઘેરાં મૂલનાં કહીએ,

—હેજી એને કેમ કરીને અવગણીએ. હો ભાઈ
જોઈએ ના તાજ અમને જોઈએ ના રાજ કોઈ,
જીવીએ ને જીવવા દઈએ;
જીવતરનાં સાથી છે સર્જન અમારાં
નહીં મોતના હાથા થઈએ,
—હેજી એની વાતું ને કાન નહીં દઈએ. હો ભાઈ

—પ્રહલાદ પારેખ

કામ કરે ઈ જીતે

કામ કરે ઈ જીતે રે માલમ!
કામ કરે ઈ જીતે,
આવડો મોટો મલક આપણો
ખદલે ખીજ કઈ રીતે? રે માલમ०

ખેતર ખેડીને કરો સીમ સોહામણી,
ખાંધો રે નદિયુંનાં નીર,
માગે છે દેશ આજ મહેનત મજિયારી,
હૈયાનાં માગે ખમીર. રે માલમ०

લિયો ત્રિકમ ભાઈ! લિયો કોદાળીને
ધર ધર ગુજે ચરખો,
ખાવડાંના જોરે આ દુનિયા ખદલવી,
નજરું હોય ઈ નીરખે. રે માલમ०

જાંચુ ભણેલા તો ઓફિસમાં બેસે ને
નીકળે નહિ બહાર કોઈ રીતે,
કાગળ ઉપર કરે કરામતું ને
છાપાં ચોંટાડે ભીતિ. રે માલમ०

હાલોને ખેતરે ને હાલો રે વાડીએ
વેળા અમોલી આ વીતે,
આજે ખુલ્લું સૂરે માનવીની મહેનતના
ગાઓ જયજયકાર પ્રીતે, રે માલમ०

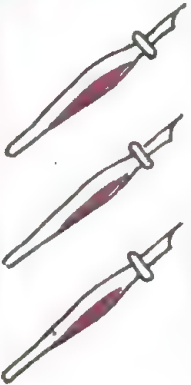
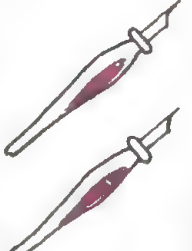
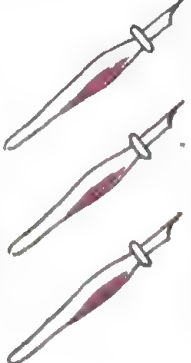
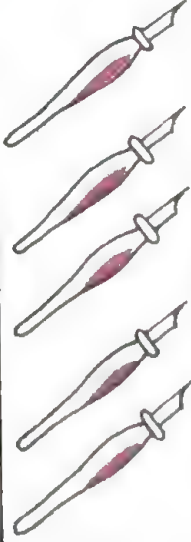
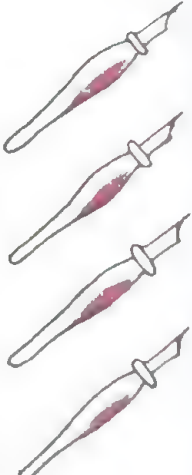
—નાથાલાલ દવે

મકાન ગણીએ

	એક	૧	1
	બે	૨	2
	ત્રણ	૩	3
	ચાર	૪	4
	પાંચ	૫	5

કલમ ગણીએ

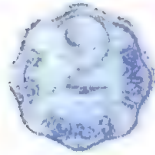
					
--	---	---	---	---	---

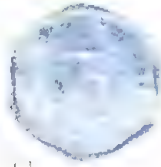
નાણાં ઓળખીએ

એક પૈસો

બે પૈસા

ત્રણ પૈસા

પાંચ પૈસા

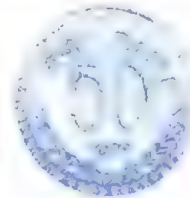
દસ પૈસા

વીસ પૈસા

પચીસ પૈસા

પચાસ પૈસા

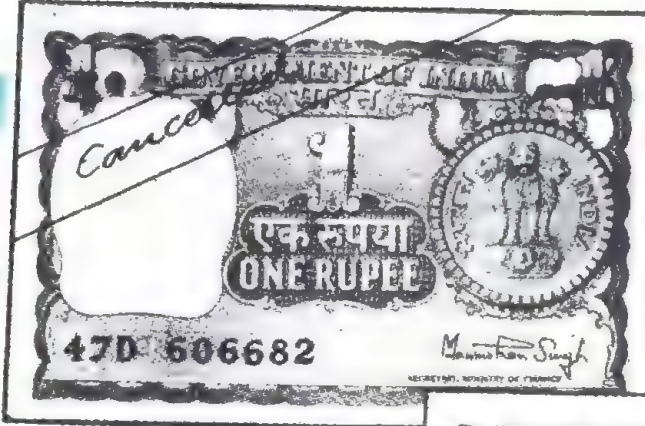

એક રૂપિયો

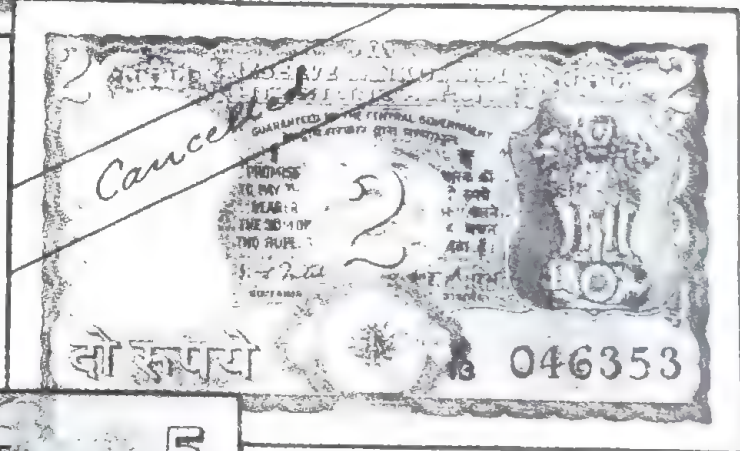
સો પૈસા

છ	સાત	આઠ	નવ	દસ
૬	૭	૮	૯	૧૦

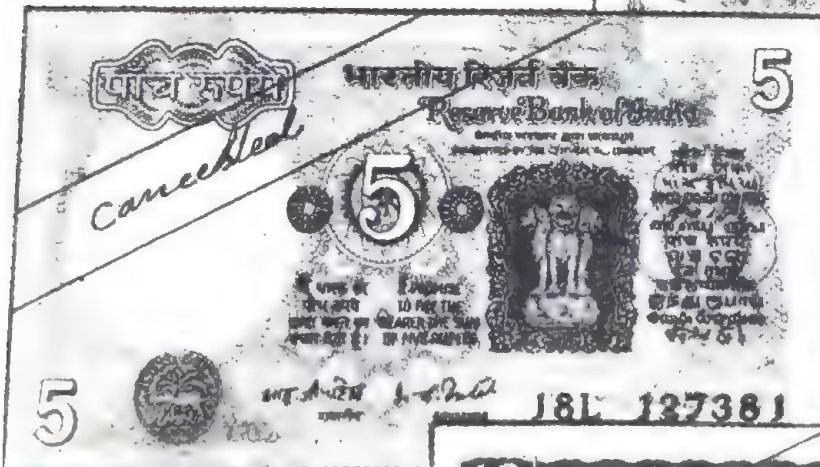
ચલણી નોટ ઓળખીએ

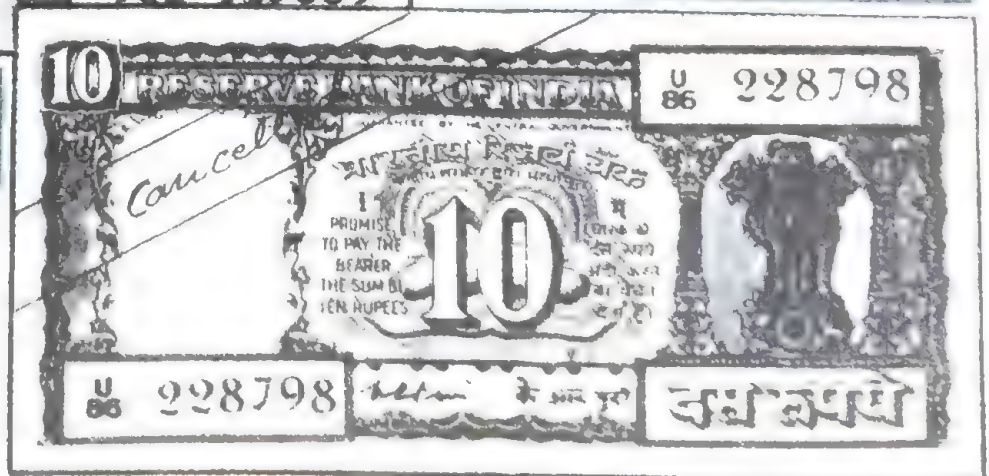
એક રૂપિયાની નોટ

બે રૂપિયાની નોટ

પાંચ રૂપિયાની નોટ

દસ રૂપિયાની નોટ

वीस
इंधियानी नोट

पचास
इंधियानी नोट

सो
इंधियानी नोट

અંક

૧	૧૧	૨૧	૩૧	૪૧	૫૧	૬૧	૭૧	૮૧	૯૧
૨	૧૨	૨૨	૩૨	૪૨	૫૨	૬૨	૭૨	૮૨	૯૨
૩	૧૩	૨૩	૩૩	૪૩	૫૩	૬૩	૭૩	૮૩	૯૩
૪	૧૪	૨૪	૩૪	૪૪	૫૪	૬૪	૭૪	૮૪	૯૪
૫	૧૫	૨૫	૩૫	૪૫	૫૫	૬૫	૭૫	૮૫	૯૫
૬	૧૬	૨૬	૩૬	૪૬	૫૬	૬૬	૭૬	૮૬	૯૬
૭	૧૭	૨૭	૩૭	૪૭	૫૭	૬૭	૭૭	૮૭	૯૭
૮	૧૮	૨૮	૩૮	૪૮	૫૮	૬૮	૭૮	૮૮	૯૮
૯	૧૯	૨૯	૩૯	૪૯	૫૯	૬૯	૭૯	૮૯	૯૯
૧૦	૨૦	૩૦	૪૦	૫૦	૬૦	૭૦	૮૦	૯૦	૧૦૦

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

भूषाक्षरो

२५२

અ આ ઇ ઈ ઉ ઊ એ ઐ ઓ ઔ

ବ୍ୟଞ୍ଜନ

ક	ખ	ગ	ઘ	ઙ
ચ	છ	જ	ઝ	ઞ
ટ	ઠ	ડ	ઢ	ણ
ત	થ	દ	ધ	ન
પ	ફ	બ	ભ	મ
ય	ર	લ	વ	
શ	ષ	સ	હ	ળ

ક્ષ   ઞ

બારાક્ષરી

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

સંજ્ઞાઓ.

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100 101 102 103 104 105 106 107 108 109 110 111 112 113 114 115 116 117 118 119 120 121 122 123 124 125 126 127 128 129 130 131 132 133 134 135 136 137 138 139 140 141 142 143 144 145 146 147 148 149 150 151 152 153 154 155 156 157 158 159 160 161 162 163 164 165 166 167 168 169 170 171 172 173 174 175 176 177 178 179 180 181 182 183 184 185 186 187 188 189 190 191 192 193 194 195 196 197 198 199 200 201 202 203 204 205 206 207 208 209 210 211 212 213 214 215 216 217 218 219 220 221 222 223 224 225 226 227 228 229 230 231 232 233 234 235 236 237 238 239 240 241 242 243 244 245 246 247 248 249 250 251 252 253 254 255 256 257 258 259 260 261 262 263 264 265 266 267 268 269 270 271 272 273 274 275 276 277 278 279 280 281 282 283 284 285 286 287 288 289 290 291 292 293 294 295 296 297 298 299 300 301 302 303 304 305 306 307 308 309 310 311 312 313 314 315 316 317 318 319 320 321 322 323 324 325 326 327 328 329 330 331 332 333 334 335 336 337 338 339 340 341 342 343 344 345 346 347 348 349 350 351 352 353 354 355 356 357 358 359 360 361 362 363 364 365 366 367 368 369 370 371 372 373 374 375 376 377 378 379 380 381 382 383 384 385 386 387 388 389 390 391 392 393 394 395 396 397 398 399 400 401 402 403 404 405 406 407 408 409 410 411 412 413 414 415 416 417 418 419 420 421 422 423 424 425 426 427 428 429 430 431 432 433 434 435 436 437 438 439 440 441 442 443 444 445 446 447 448 449 450 451 452 453 454 455 456 457 458 459 460 461 462 463 464 465 466 467 468 469 470 471 472 473 474 475 476 477 478 479 480 481 482 483 484 485 486 487 488 489 490 491 492 493 494 495 496 497 498 499 500 501 502 503 504 505 506 507 508 509 510 511 512 513 514 515 516 517 518 519 520 521 522 523 524 525 526 527 528 529 530 531 532 533 534 535 536 537 538 539 540 541 542 543 544 545 546 547 548 549 550 551 552 553 554 555 556 557 558 559 560 561 562 563 564 565 566 567 568 569 570 571 572 573 574 575 576 577 578 579 580 581 582 583 584 585 586 587 588 589 590 591 592 593 594 595 596 597 598 599 600 601 602 603 604 605 606 607 608 609 610 611 612 613 614 615 616 617 618 619 620 621 622 623 624 625 626 627 628 629 630 631 632 633 634 635 636 637 638 639 640 641 642 643 644 645 646 647 648 649 650 651 652 653 654 655 656 657 658 659 660 661 662 663 664 665 666 667 668 669 670 671 672 673 674 675 676 677 678 679 680 681 682 683 684 685 686 687 688 689 690 691 692 693 694 695 696 697 698 699 700 701 702 703 704 705 706 707 708 709 710 711 712 713 714 715 716 717 718 719 720 721 722 723 724 725 726 727 728 729 730 731 732 733 734 735 736 737 738 739 740 741 742 743 744 745 746 747 748 749 750 751 752 753 754 755 756 757 758 759 760 761 762 763 764 765 766 767 768 769 770 771 772 773 774 775 776 777 778 779 780 781 782 783 784 785 786 787 788 789 790 791 792 793 794 795 796 797 798 799 800 801 802 803 804 805 806 807 808 809 810 811 812 813 814 815 816 817 818 819 820 821 822 823 824 825 826 827 828 829 830 831 832 833 834 835 836 837 838 839 840 841 842 843 844 845 846 847 848 849 850 851 852 853 854 855 856 857 858 859 860 861 862 863 864 865 866 867 868 869 870 871 872 873 874 875 876 877 878 879 880 881 882 883 884 885 886 887 888 889 890 891 892 893 894 895 896 897 898 899 900 901 902 903 904 905 906 907 908 909 910 911 912 913 914 915 916 917 918 919 920 921 922 923 924 925 926 927 928 929 930 931 932 933 934 935 936 937 938 939 940 941 942 943 944 945 946 947 948 949 950 951 952 953 954 955 956 957 958 959 960 961 962 963 964 965 966 967 968 969 970 971 972 973 974 975 976 977 978 979 980 981 982 983 984 985 986 987 988 989 990 991 992 993 994 995 996 997 998 999 1000 1001 1002 1003 1004 1005 1006 1007 1008 1009 1010 1011 1012 1013 1014 1015 1016 1017 1018 1019 1020 1021 1022 1023 1024 1025 1026 1027 1028 1029 1030 1031 1032 1033 1034 1035 1036 1037 1038 1039 1040 1

અંક

१	२	३	४	५	६	७	८	९
१०	२०	३०	४०	५०	६०	७०	८०	९०
१००								

